

NY DANMARKS STATISTIK

I indledningen til sin lærebog i Danmarks statistik¹ gennemgår Milhøj udførligt, hvorledes det pågældende fag er blevet præsenteret af forgængerne fra Thaarup over Bergsøe, Scharling og Falbe-Hansen til Warming og Vedel-Petersen. Han fremhæver som det karakteristiske, at en begrænsning i detailrigdommen i tidens løb er blevet resultatet, således at faget nu er indsnævret til alene at omfatte de økonomiske sider af samfundslivet. Denne stadig mere begrænsende linie i emnevalget har forfatteren i øvrigt fundet det naturligt at fastholde, ikke mindst under hensyn til den kraftige udbygning af officiel og halvofficiel økonomisk statistik, som har fundet sted i efterkrigsårene. Derimod betegner bogen et ganske radikalt brud med forgængernes bøger ved næsten ikke at medtage historisk stof. Motiveringen herfor er den nærliggende, at der nu findes udarbejdet en særlig lærebog i dansk økonomisk historie.

Plan og omfang.

En afgrænsning af emnet, som anført, peger nærmest i retning af, at hensigten har været at skrive en lærebog mindre omfattende end forgængernes, men at stoffets omfang har lagt hindringer i vejen for denne plan. Resultatet er i stedet blevet et tobindsværk på alt i alt 900 sider overfor de 575 sider, der var den oprindelige størrelse af Vedel-Petersens lærebog. Tager man hensyn til forskellen i typografi og sidestørrelse er der oven i købet tale om en fordobling sammenlignet med Vedel-Petersen.

Denne kraftige forøgelse af stoffet er givetvis et resultat af bogens formålsformulering, der stadig ifølge indledningen tager sigte på dels at give en på så mange detaljer opbygget syntese, at den giver et rimeligt dækkende overblik over økonomien i dagens Danmark, dels at gøre bogen egnet som vejviser for læsernes eget brug af den foreliggende statistik. Den angivne stræben efter sammenhæng og fuldstændighed i en belysning af vore dages stærkt komplicerede økonomiske struktur fører uundgåelig til en meget omfattende fremstilling. Den valgte form har bidraget til at understrege bogens håndbogsmæssige egenskaber. Det er ikke meget af den moderne statistiks frembringelser, som er gået Milhøjs øje forbi. Det er således et meget omfattende stof, som her findes præsenteret i en systematiseret form, forholdsvis let tilgængelig for den opslagsøgende gennem en detaljeret afsnitsinddeling, en udførlig indholdsfortegnelse og et godt sagregister.

Lærebogsproblemet.

Derimod har den valgte form gjort bogens pædagogiske anvendelighed mere problematisk. Men det er jo en gammel erfaring, at den opgave at tilgodese begge formålene, såvel det håndbogsmæssige som det pædagogiske inden for rammerne af det samme værk er så godt som uløselig. En god håndbog stiller krav først og fremmest til detailrigdom og fuldstændighed. En god lærebog forudsætter begrænsning, sortering og beskæring. Nu må det naturligvis erkendes, at det netop i faget Danmarks statistik altid vil være svært at præcisere, hvor meget der bør beskæres og sorteres ud i stoffet, før det virkelig relevante lærestof står tilbage. Vedel-Petersen nåede heller ikke det fuldendte, selvom han givetvis er den af forgængerne,

1. Poul Milhøj: *Danmarks Statistik I-II*. Udgivet af Københavns Universitets Fond til Tilvejebringelse af Læremidler. Gads Forlag, København 1961 og 1965, 562 og 359 sider. Pris 86,- og 59,- kr.

NY DANMARKS STATISTIK

I indledningen til sin lærebog i Danmarks statistik¹ gennemgår Milhøj udførligt, hvorledes det pågældende fag er blevet præsenteret af forgængerne fra Thaarup over Bergsøe, Scharling og Falbe-Hansen til Warming og Vedel-Petersen. Han fremhæver som det karakteristiske, at en begrænsning i detailrigdommen i tidens løb er blevet resultatet, således at faget nu er indsnævret til alene at omfatte de økonomiske sider af samfundslivet. Denne stadig mere begrænsende linie i emnevalget har forfatteren i øvrigt fundet det naturligt at fastholde, ikke mindst under hensyn til den kraftige udbygning af officiel og halvofficiel økonomisk statistik, som har fundet sted i efterkrigsårene. Derimod betegner bogen et ganske radikalt brud med forgængernes bøger ved næsten ikke at medtage historisk stof. Motiveringen herfor er den nærliggende, at der nu findes udarbejdet en særlig lærebog i dansk økonomisk historie.

Plan og omfang.

En afgrænsning af emnet, som anført, peger nærmest i retning af, at hensigten har været at skrive en lærebog mindre omfattende end forgængernes, men at stoffets omfang har lagt hindringer i vejen for denne plan. Resultatet er i stedet blevet et tobindsværk på alt i alt 900 sider overfor de 575 sider, der var den oprindelige størrelse af Vedel-Petersens lærebog. Tager man hensyn til forskellen i typografi og sidestørrelse er der oven i købet tale om en fordobling sammenlignet med Vedel-Petersen.

Denne kraftige forøgelse af stoffet er givetvis et resultat af bogens formålsformulering, der stadig ifølge indledningen tager sigte på dels at give en på så mange detaljer opbygget syntese, at den giver et rimeligt dækkende overblik over økonomien i dagens Danmark, dels at gøre bogen egnet som vejviser for læsernes eget brug af den foreliggende statistik. Den angivne stræben efter sammenhæng og fuldstændighed i en belysning af vore dages stærkt komplicerede økonomiske struktur fører uundgåelig til en meget omfattende fremstilling. Den valgte form har bidraget til at understrege bogens håndbogsmæssige egenskaber. Det er ikke meget af den moderne statistiks frembringelser, som er gået Milhøjs øje forbi. Det er således et meget omfattende stof, som her findes præsenteret i en systematiseret form, forholdsvis let tilgængelig for den opslagsøgende gennem en detaljeret afsnitsinddeling, en udførlig indholdsfortegnelse og et godt sagregister.

Lærebogsproblemet.

Derimod har den valgte form gjort bogens pædagogiske anvendelighed mere problematisk. Men det er jo en gammel erfaring, at den opgave at tilgodese begge formålene, såvel det håndbogsmæssige som det pædagogiske inden for rammerne af det samme værk er så godt som uløselig. En god håndbog stiller krav først og fremmest til detailrigdom og fuldstændighed. En god lærebog forudsætter begrænsning, sortering og beskæring. Nu må det naturligvis erkendes, at det netop i faget Danmarks statistik altid vil være svært at præcisere, hvor meget der bør beskæres og sorteres ud i stoffet, før det virkelig relevante lærestof står tilbage. Vedel-Petersen nåede heller ikke det fuldendte, selvom han givetvis er den af forgængerne,

1. Poul Milhøj: *Danmarks Statistik I-II*. Udgivet af Københavns Universitets Fond til Tilvejebringelse af Læremidler. Gads Forlag, København 1961 og 1965, 562 og 359 sider. Pris 86,- og 59,- kr.

der gennem sin knappe fremstillingsform gik længst i retning af en konsekvent fastholden af det pædagogiske sigte. Spørgsmål fra studenternes side om en nøjere præcisering af, hvad der var det virkelig relevante, underforstået eksamensrelevante stof, blev i hans tid mødt med en mildt overbærende henvisning til nødvendigheden af, at den studerende selv afgjorde det, fordi arten af det foretagne udvalg netop var den bedste prøve på eksaminandens modenhed. Jeg ville være betænkelig ved at give studerende samme råd i studiet af Milhøjs bog. Det vil være en meget sværere prøve, en næsten uløselig opgave uden meget nøje vejledning at skille stort fra småt i denne dobbelt så lange fremstilling. En heldig anvendelse af bogen i studieøjemed vil derfor, så vidt jeg kan skønne, forudsætte en meget suveræn og kyndig forelæsningsmæssig gennemgang.

Anvendelse af en mere kortfattet begynderbog i Danmarks statistik ville stille andre og måske ikke mindre krav til lærerkræfterne, men ville dog nok have den fordel, at færre fandt faget kedeligt. Indlæringsstof som Danmarks statistik har sin ubestridelige nytteværdi, men vil aldrig være blandt favorittagene, fordi det – navnlig når stoffet svulmer op – stiller så store krav til de studerendes personlige indlæringsindsats, at de er tilbøjelige til at reagere kontrært mod faget. Selv departementschef Adolph Jensen, der dog ikke var uden kærlighed til statistikken, indrømmede – i sin anmeldelse af Vedel-Petersens bog – at han endnu efter mere end 50 års forløb kunne gyse ved erindringen om det besvær, det var at måtte lære beskrivende statistik efter Scharlings og Falbe-Hansens håndbog, der ganske vist også omfattede 6 tykke bind. Nu er det naturligvis ikke holdbart at sænke kravene i et fag, blot fordi det anses for kedeligt, dersom der i øvrigt er almindelig enighed om, at faget er nyttigt. Det anførte må derfor ingenlunde tages til indtægt for den opfattelse at en sænkning af kundskabsniveauet i statistik skulle være anbefalelsesværdigt. Praktisk taget samtlige økonomer vil efter endt studium få brug for en indgående konkret viden om samfundets statistiske struktur, for kendskab til det statistiske kildestof og til brugen af statistik. En økonom vil være lige så dårligt stillet uden dette kendskab som en kirurg uden kendskab til anatomi. Spørgsmålet er blot, om ikke denne viden kunne bibringes de studerende uden at man i starten løb risikoen for at dræbe interessen for dette fag. Her ville en mindre detaljeret lærebog efter min opfattelse være en løsning, som var værd at overveje.

Den mindre lærebog.

Hvor mindre omfattende lærebøger i faget har været anvendt, har erfaringerne – så vidt mig bekendt – været gode. Lærebøgerne i statistik ved H.D.-undervisningen på handelshøjskolerne er eksempler herpå. I tidens løb har man her anvendt Niels Banke og K. Vedel-Petersen: *Dansk Erhvervsliv* (300 sider), P. Nørregaard Rasmussen: *Danmarks Erhverv* (100 sider) og Helge Nørgaard: *Danmarks Erhvervsforhold* (250 sider). Den sidstnævnte er et mønster på en god, instruktiv lærebog, hvori de studerende let ser hovedlinierne og i vidt omfang på egen hånd kan orientere sig. Bogens klare opbygning omkring et begrænset antal hovedlinier gør den endvidere til et særdeles egnet udgangspunkt for lærerens mundtlige gennemgang. Det forholdsvis overkommelige faste pensum giver større frihed og mere tid til at inddrage aktuelt stof, til at oplyse om nye specialundersøgelser af interesse og til i samtaleform at gennemgå problemerne. Det bidrager altså til at give de studerende et mere levende forhold til faget. Disse gode erfaringer med kortere lærebøger taler for, at man forsøgte noget tilsvarende ved politistudiet.

Økonomiske og praktiske forhold taler ligeledes til gunst for en mere begrænset

lærebog i faget. Samfundsbeskrivelse er et emne, hvis genstand aldrig er i ro. Derfor forældes lærebøger i statistik hurtigt. Dette gælder mere nu end nogensinde. Dels ændres samfundsforholdene i vore dage i et tempo, der stiller krav om en ajourført fremstilling langt hyppigere end tidligere. Dels betyder den omstændighed, at det historiske stof nu er gledet ud af fremstillingen, at en lærebog mere undtagelsesløst end tidligere syner forældet blot efter få års forløb. Alt i alt stiller en forsvarlig vedligeholdelse af lærebogsstoffet i dette fag helt umenneskelige krav til lærebogsforfatterens indsats, krav som næppe i længden vil kunne ventes honoreret, såfremt en bog af størrelsesordenen 900 sider med kortere mellemrum skal fornyes. Praktiske grunde taler altså for at vælge det mere overkommelige, f.eks. i form af et mindre værk, der lagde hovedvægten på at skildre de træk i samfundslivet, som var af interesse også ud over den øjeblikkelige situation. Samtidig burde man sikkert have opmærksomheden henvendt på muligheden af at forlænge en sådan lærebogs levetid ved at forsyne tabellerne med åben plads til ajourføring af tallene. Et sådant ajourføringsarbejde kunne da passende indgå som led i en aktiv undervisningsform, hvorunder de studerende ved selv at tilvejebringe de sidste nye tal blev gjort fortrolige med den almindelige statistiks kilder.

Nationalregnskabet i centrum.

De foregående bemærkninger har i nok så høj grad refereret sig til faget og til lærebogens omfang som til dens indhold og form. Hvad det sidste angår, er den interessanteste nyskabelse, at forfatteren har valgt at bygge dispositionen op omkring nationalregnskabet. Denne måde at gribe sagen an på har den fordel, at vekselvirkningen i det økonomiske liv, samspillet mellem erhvervene indbyrdes og mellem stat og næringsliv bliver ganske stærkt betonet, hvor f.eks. Vedel-Petersens beskrivelse af erhvervene havde et langt mere isoleret præg. I øvrigt er metoden den samme, som Nørregaard Rasmussen i sin bog *Danmark Erhverv* var den første til at tage i anvendelse, ganske vist i noget mindre skala.

Den gennem en sådan ordning af stoffet tilstræbte understregning af sektorsamspillet i økonomien har givetvis sine pædagogiske fordele, ikke mindst i en førstedels lærebog. Den har også fordele i den henseende, at nationalindkomstsynspunktet i sig selv er egnet til at bygge bro fra statistikken til den teoretiske økonomi. I sin opbygning er bogen i princippet et forsøg på at udbyde netop den statistik, som nationaløkonomen har brug for, når han skal forsøge at udfylde rammerne i sine makroøkonomiske modeller. Tankegangen bag og erfaringerne fra Milhøjs forsøg på at forene fagene nationaløkonomi og statistik i hans tidligere udsendte lærebog i nationaløkonomi for juristerne er så åbenbart også kommet den foreliggende lærebog i statistik til gode. Noget andet er, at en så konsekvent anvendelse af nationalregnskabets synspunkter og opstillingsmåder, som her er benyttet, på sine steder kan virke lidt formelt og anstrengt. At bogen herigennem samtidig bliver sværere tilgængelig for begyndere og ikke-fagfolk er vel også en ulempe der fortjente lidt opmærksomhed. Derimod er det vel nok mindre væsentligt, at metoden på nogle punkter fører en vis overlappning med sig, for dette har heller ikke kunnet undgås i de traditionelle fremstillinger.

Nyt i indhold og fremstilling.

Indholdsmæssigt giver bogen også en del nyt sammenlignet med forgængerne. Afsnittet om økonomisk organisation er eksempel på en nyttig nydannelse. Her får læseren på relativ begrænset plads præsenteret en mængde facts om samfundets institutionelle rammer. Det er stof, som er egnet til at give de studerendes national-

økonomiske viden jordforbindelse. Samme nyttige formål tjener de fremstillinger af prisdannelsen, der findes spredt i de enkelte afsnit, og som tilsammen giver et godt indtryk af det moderne samfunds varierende, men gennemgående stærkt bundne markedsformer. Indholdsmæssigt er disse fremstillinger ganske givtige, men det er til gengæld tungt stof at læse for slet ikke at tale om at lære. Afsnittet om licitation er i denne henseende et af de mere afskrækkende eksempler, hvad der dog – stoffets sværhedsgrad taget i betragtning – ikke vil være rimeligt alene at lægge forfatteren til last.

Blandt det øvrige stof, som har gennemgået en foryngelseskur sammenlignet med de traditionelle fremstillinger er omtalen af den offentlige sektor. Det gælder ganske vist i mindre grad afsnittene om de enkelte indtægts- og udgiftsarter, der traditionen tro hører til det kedeligste stof i statistiske oversigtsværker, den her foreliggende ikke undtaget. Derimod er der grund til at hæfte sig ved, at det virkelig er lykkedes at give et klart forståeligt billede af de ikke helt lette spørgsmål i forbindelse med finanspolitikens funktionsmåde. Det er lige så påskønnelsesværdigt, som det er sjældent.

Et afsnit om husholdningernes indtægter og udgifter er væsentligt udvidet i forhold til tidligere fremstillinger. Ved at bygge på en række forskellige kilder såsom skattestatistik, forbrugsundersøgelser og nationalindkomststatistik har Milhøj opnået at sige en del nyt om denne sektor. Det er en fint eksempel på, hvad der med lidt hånddelag kan bygges op på et ret spredt og uensartet materiale. Det er tydeligvis et afsnit, forfatteren har ofret en del kræfter på. Til gengæld er et par emner med lettere tilgængelige oplysninger blevet mere stedmoderligt behandlet; det gælder udenrigshandelen, men dog navnlig afsnittet om børsen.

Stil og form.

Bogens stofbehandling er præget af en gennemgående grundighed. Fejl kan naturligvis ikke undgås i et værk af disse dimensioner, men det er undertegnede anmelders indtryk, at der er langt imellem dem. Nu er det ganske vist først muligt at vurdere fejlfriheden efter en mere intensiv og længerevarende brug af bogen. Men første del har dog været i anvendelse i godt fire år, uden at dens korrekthed er antastet i nævneværdig grad.

Bogen anvender sig af tabelstof i væsentligt større omfang end Vedel-Petersens gjorde. Meningerne om det formålstjenlige heri er som bekendt delte. Anmelderen er enig med Milhøj i, at det er en god kur at vænne de studerende til at læse tabeller – og her er der rig mulighed for at studere selv de sværeste af slagsen. Men som allerede antydnet er der heller ikke sparet på teksten. Forfatteren gør meget ud af at forklare relationerne mellem tallene og baggrunden for de påviste udviklingstendenser. På dette felt mærker man et godt greb om tingene, og der er meget udbytte at hente for den, der ofrer bogen et nærmere studium. Ud over talforklaringerne og talkritikken er bogen imidlertid sjældent ræsonnerende. Kun ganske få steder tager forfatteret personlig stilling eller drager videre konklusioner, i det væsentlige er bogen neutralt referende. Det er næppe noget minus. Bøger af denne art skal – som Nyboe Andersen har udtrykt det – netop ikke være en samling kommentarer til allehånde samfundsproblemer. På den anden side betyder de restriktioner, forfatteren i denne henseende så konsekvent har pålagt sig, at bogen er kommet til at savne kolorit, at den virker lidt steril og i forening med den store detailrigdom er blevet mindre spændende at læse. Men imponerende er det i alle tilfælde, at forfatteren har evnet at samle og systematisere så meget stof, spændende over så vide emnekredse og gøre det ene mand. Det er en stor bog med megen

materiale, Milhøj her har præsteret. Det er måske ikke så ringe et udgangspunkt for næste gang at skrive en lille bog med megen materiale.

Svend Aage Hansen*

EN NOTE OM PERMEABILITETSPARAMETEREN

På grundlag af de demografiske data for adelen, som dr. polit. Svend Aage Hansen fremlægger i sin disputats om *Adelsvældens Grundlag*, har den ene af de to officielle opponenter, professor K. Svalastoga, foretaget nogle beregninger over omfanget af den sociale mobilitet i Danmark før enevælden¹. Problemstillingen i forbindelse med målingen af den sociale mobilitet er analog med den gængse problemstilling indenfor den formelle demografi, hvor man analyserer en eller flere bestande af personer, som i løbet af en vis periode undergår ændringer på grund af til- og afgang. Gennem en anvendelse af begreberne fra den formelle demografi skulle det derfor være muligt at give en nøjere belysning af de metodeproblemer, som opstår, når man ønsker at måle overgangen fra gruppen af ikke-adelige til gruppen af adelige.

Udtrykt i den almindelige demografiske terminologi kan problemet formuleres på følgende måde:

Der foreligger på et givet tidspunkt, t_0 , en inddeling af den mandlige del af befolkningen i to grupper, nemlig adelige (A) og ikke-adelige ($\bar{A}$), som består af henholdsvis $B_A(t_0)$ og $B_{\bar{A}}(t_0)$ individer². I løbet af en bestemt tidsperiode, f.eks. 10 år, foregår der en vis afgang fra gruppen A på grund af dødsfald (D_A) og geografisk udvandring (U_A). I den samme periode opnår gruppen en tilgang, som består af levendefødte fra gruppen selv (F_A) og social indvandring ($I_{\bar{A}}$) gennem optagelse af nye medlemmer i adelsstanden fra gruppen $\bar{A}$.

Ændringen af personantallet i gruppe A i løbet af 10 år kan derfor på udtømmende måde beskrives ved følgende ligning:

$$(1) \quad B_A(t_{10}) = B_A(t_0) + [F_A + I_{\bar{A}}] - [D_A + U_A]$$

Omfanget af social mobilitet (overgang fra $\bar{A}$ til A) afhænger af, hvor stor en andel $I_{\bar{A}}$ udgør af hele tilgangen ($F_A + I_{\bar{A}}$) i relation til gruppens andel af hele befolkningen. Det kan udtrykkes kvantitativt ved hjælp af den såkaldte permeabilitetsparameter, som fastlægges på følgende måde:

$$(2) \quad a = \frac{\frac{I_{\bar{A}}}{F_A + I_{\bar{A}}}}{\frac{B_{\bar{A}}}{B_A + B_{\bar{A}}}}$$

* Kontorchef i Det statistiske Departement, lektor ved Københavns Universitet, dr. polit.

1. *Nationalekonomisk Tidsskrift* 1965, 103. bind, 3-4 hefte.

2. Alle de følgende betragtninger vedrører kun den mandlige del af befolkningen.